

MOKSLINIO SEMINARO APŽVALGA: TRADICIJOS AKTUALUMAS

*Gabija Bankauskaitė-Sereikienė
(Lietuva / Litwa)*

Gruodžio 13 dieną Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete Sociokultūrinių tyrimų centro mokslo darbuotoja dr. Jurga Jonutytė pristatė savo pirmąją knygą, monografiją „Tradacijos sąvokos kaita“ (Vilniaus universiteto leidykla, 2011). Vakaro svečius ir autorę nuoširdžiai sveikino VU KHf dekanas prof. dr. Saulius Gudas, Sociokultūrinių tyrimų centro direktorė prof. dr. Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, fakulteto prodekanė projektų koordinavimui doc. dr. Loreta Ulvydienė, kiti vakaro dalyviai. Pokalbį apie tradaciją moderavo dr. Giedrė Šmitienė.

Pokalbį pradėjusi Gabija Bankauskaitė-Sereikienė teigė, kad kiekvienas, skaitydamas šią knygą, pirmiausia pradės savęs klausti, kas yra tradacija, kaip mes į ją reaguojame, ar mes joje dar gyvenime, ar tai yra daiktas, ar tai yra buvimas, veikmė, kartotė. Vakaro dalyviams kilo daug apmąstymų, ar dar turime šį procesą, ar jau nebe – ar jau tik mąstome jį žvelgdami iš šono. Filosofinė knyga pasiekia tikslą: klausimų kyla daug. Atkreipia dėmesį stilius – rašoma pirmuoju asmeniu, siūloma nemažai tradacijos sampratos variantų, bet neperšami atsakymai. Žavus mokslinis flirtavimas, primenantis amerikietišką rašymo tradaciją.

Giedrė Šmitienė akcentavo, kad Jurgos rašymas iš tikrųjų yra asmeniškai atsakingas ir motyvuotas. Kai pasižiūrime į pava-

dinimą, pirmiausia matome žodį „tradacija“ – ir kiekvienam iškyla klausimų: gal tai liaudies dainos, gal ornamentai, gal etnografiniai pastatai, gal kalėdiniai burtai? Bet iš tikrųjų knygoje to nėra. Kalbama apie tradaciją pačia plačiausia prasme ir tai gali būti kultūrinė ar religinė tradacija, universiteto, fakulteto, šeimos, vietos, kaimo, miesto tradacija – tai, kas tuo pat metu keičiasi ir tęsiasi. Kalbama apie tradaciją kaip apie buvusio laiko patirtį. Kelias į tokį tradacijos suvokimo lygmenį nebuvo trumpas.

Jurga Jonutytė prisiminė, kad su šia tema dirbta daugiau nei dešimtmetį, o idėja gimė dar anksčiau. Mokslininkę sudomino laiko patirties aspektas, kai dar mokytasi meninio audimo, tekstilės ir važinėta į ekspedicijas piešti senų audinių. Pirmieji impulsai gauti iš senų namų ir sodybų, kurios skatino keistą supratimą, kad jos formavosi ne tik su konkreto žmogaus gyvenimu, bet dar nuo seniau. Nepamiršti temos skatino filosofijos studijos, dėstytojai Tomas Sodeika, Arūnas Gelūnas, toliau ją reflektuoti – ir disertacijos vadovas Leonidas Donskis. Daktaro disertacijoje buvo analizuojama fenomenologijos ir naratologijos sankirta kaip atskira metodologija, o tradacija pasitelkta kaip būdas parodyti, kokiems klausimams analizuoti ši metodologija tinka labiausiai. O nuo 2008 metų po truputį, rašant straipsnius, dėliojosi ir vientisas knygos tekstas.

Giedrės Šmitienės paklausta, kuo argumentuojanti tradicijos tyrimo reikalingumą, Jurga Jonutytė nurodė šablonišką tradicijos sampratą visuomenėje – kad tai kažkas labai pastovaus. Dėl to dažnai atsitinka, kad tradicijos sąvoka pradedama žaisti, ją pradeda savintis radikalai. Bet kai ji sustingdoma, ji nužudoma. Tik tradicijos sąvoką tyrinėjant, lyginant su gyvo pasakojimo perdavimo būdais, paaiškėja, kad tradicija yra ir išlaikymas, ir labai draugiškas modifikavimas. Ji sugeba ir įimti, ir priimti įvairius naujus dalykus, ir pratęsti – ne vien tik grynas paviršiaus formas, bet labiau perduoti tai, kas sunkiai artikuliuojama – motyvaciją elgtis kažkaip, o ne tik elgesio požymius. Pavyzdžiui, motyvaciją gaminti kažkokius daiktus, o ne jų pavidalus, motyvaciją užsiimti tam tikra veikla (giedoti, mokslą plėtoti), o ne pačias formas ir taisykles. Šiuolaikinis žvilgsnis į tradiciją rodo, kad nėra griežtos perskyros tarp visiškos kaitos ir visiško pastovumo, nes šie dalykai yra abstrakcijos, jie neįmanomi. Visada, jei kas nors kinta, tai kinta kažką išlaikydamas. Lieka tas pats, su pasikartojančia esme ir pavidalo pokyčiais. Skirtingų tradicijų supratimas yra reali galimybė gyventi vieniems šalia kitų.

Sauliaus Gudas klausė, iš ko susideda tradicija ir kas į ją neįeina. Monografijos autorė teigė, kad pirmiausia tai perdavimas. Bet perduodami ne patys dalykai su jų gamybos būdais, bet visą laiką kartu perduodama ir gaminimo prasmė – dėl ko vis dar matome prasmę, ką mes labiausiai perimame. Tai galima vadinti turiniu. Turinys kaip motyvas užsiimti kažkokia veikla yra aptinkamas labai sunkiai, tik tai kartu su forma. O forma, norint išlaikyti turinį, visą laiką turi truputį kisti. Nes antraip (pavyzdžiui, liaudies dainų dainavimas) ilgainiui dingsta motyvacija tai daryti. O

kai forma paslankiai pasiduoda kaitai, tada turime labai įdomias formas, pavyzdžiui, jaunimas maišo džiazio ritmus su keltiškaisiais ir pan., bet kartu jie mato perimamos kultūrinės tradicijos grožį, jiems tai yra motyvas tapatintis su šia kultūra. Tai daug geriau nei išmuštruotume jaunimą dainuoti XIX amžiaus žmogaus balsu ir sakytume, kad negalima jokių būdu dainuoti kitaip. Tai prisirišimas prie formos.

Loreta Ulvydienė pateikė religinės tradicijos įsigalėjimo pavyzdžių: kaip pakito mišios bažnyčioje, arba kaip vyresnės kartos atstovės aiškina, kad komunijos negali priimti stovėdamos. Jurga Jonutytė svarstė, kad katalikų bažnyčioje dėl tradicijų neįvyko baisių skilimų, kaip stačiatikių. Tradicijos žmonėms buvo lemiami dalykai, dėl to ir turime Lietuvoje sentikių bendruomenes. Kaip ir visur, religinė tradicija yra geriausias pavyzdys. Bet jeigu išsiūrėtume, matytume tas pačias tradicijas ir profesinėse bendruomenėse – menininkų, menų, mokslininkų, skirtingų mokslų tradicijose.

Auditorijai pradėjus svarstyti, kiek galima laikyti tradicija universiteto autonomiją, pašnekovė Jurga sakė, kad tai iš tikrųjų yra tradicija, nes susiję su pačio mokslo prasme, kadangi mokslas turi būti laisvas nuo pat pradžių. Tai yra mokslininko motyvacija, kurią bandoma perduoti tam tikromis formomis, tam tikrais apsaugojimais, tam tikrais ritualizavimais, įvairiomis paties universiteto tam tikromis struktūromis. Modernybės filosofas I. Kantas arba pirmieji socialinių mokslų atstovai labai aiškiai supriešino tradiciją ir modernybę: modernybei atstovauja mokslas, o tradicijai – kultūrinės ritualizuotos praktikos. Tai netiesa. Daug šiuolaikinių filosofų, pirmiausia F. Lyotard'as, atranda tai, kad tose mokslinėse praktikose

yra labai daug ritualizuotų dalykų, to, kas priklauso vien nuo tradicijos. Be to, šios dvi tradicijos nuolat maišosi. Nėra vienos tradicijos, genties, kuri nekistų, net drėgnuosiuose Pietų Amerikos miškuose. Yra nuolatinis formų kitimas mėginant išlaikyti etinius principus. Ne kiekvienu atveju galime kalbėti, tarkime, apie religinius principus kaip pačią tradicijos gelmę, bet apie etinius – visada. Kokia būtų tradicija – mokslininkų, menininkų, baleto šokėjų, tautos, genties ar religinės grupės, ji perduoda elgesio būdus ir motyvus. Kalba apie tradiciją primena, kad kiekvienoje situacijoje yra adekvatus elgesys, kuris nėra mūsų atrastas ar sugalvotas, jis yra mūsų išmoktas, praktikuojamas ir suprastas tik per patį veiksmą. Jo galima tik išmokti žiūrint, kaip elgiasi kiti žmonės, tai perėmę iš senesnių laikų. Žmonių net nepažinėjome, o jų elgesio principus mes vis dar išlaikome. Ir šiuolaikinius žmogus, postmodernus, atsisakęs visko, kas buvo iki modernybės, be šio ryšio su labai gilia praeitimi tiesiog nebūtų žmogus, o aparatas.

Sauliaus Gudo paklausta, ar galima atsekti mechanizmą, kaip formuojasi nauja tradicija, knygos autorė pateikė pavyzdį apie vakarietiškojo mokslo tradicijos racionalią steigimą. Šiuo atveju reikia atsižvelgti į viduramžių universitetus, kai nuo religinės tradicijos po truputį atsišakojo racionalioji, kuri ilgainiui virto mokslinė ir XIX amžiuje išsiskyrė į daug mokslų. Taigi iš tos pačios tradicijos kaitos randasi naujos formos, gali rasti skirtingos tradicijos, visiškai skirtingos veiklos praktikos. Bet jei kalbėtume apie kultūrinės, etinės, religinės tradicijas, tai jos gali susilieti – apie tai svajoja M. Buberis. Skirtingų tradicijų žmonės gali susikalbėti tik tada, kai jie supranta, kad tai, ką jie iš tradicijos perima, nėra formos, paviršiniai dalykai, o patys

principai, galintys sueiti į viena. Tradicijos atpažinimas vyksta tada, kai atpažįstantieji jaučiasi labai gerai. Tai kažkas, ką jie sunkiai gali įvardyti, bet tai jiems priimtina, sava. Tradicijos tyrinėjimas nevyksta dėl to, kad formos yra vertingos savaime. Ne jas reikia saugoti. Priešingai – tyrinėjame tai dėl saugumo, savumo, dėl to, kad tai jauku, patrauklu, suprantami principai ir motyvai.

Ramintos Pučėtaitės paklausta apie tolimesnius tradicijos tyrimus, monografijos autorė sakė, kad šiuo metu yra išitraukusi į seniau pradėtus bendrosios socialinės atminties tyrinėjimus, kurie taip pat susiję su laiko patyrimu. O tradicijos tyrimus norėtų tęsti ir sociopolitinėje plotmėje – aiškintis, kaip galėtų būti suprantami, moderuojami tradicijų susidūrimai, kaip galima būtų išvengti supratimo šablonų. Be to, įdomus dalykas yra žaidimai tradicija – tarsi jos atgaivinimas, atradimas, tarkime, senosios pagoniškos tradicijos, dėl kurios visi mokslininkai etnologai santūriai tyli, nes duomenų yra labai mažai. Bet visuomenėje yra grupės, kurios ne tik netyli, bet ir atranda labai konkrečius dalykus, tarkime, konkrečius ritualus, aprangos formas, švenčių pavadinimus. Kūrybinė prieitis prie tradicijos iš tikrųjų yra jos tikroji tąsa. Kitas dalykas yra kūrybinis priėjimas prie tradicijos, kai nesuprantama, kad pusė to, ką aš praktikuoju, sukūriau su draugais, arba man perdavė tie žmonės, kurie sukūrė kartu su draugais. Nežinia, kaip tą traktuoti. Įdomu ir šiais laikais išsivaizduojamas tradicijos, gyvenenos grynumas (kiek jis yra įmanomas), taip pat tai, kas vyksta su religinėmis tradicijomis (kiek yra įmanomas tikras atsidavimas ir gyvenimas religinėje tradicijoje; ar apskritai nėra įmanoma; ką tai reiškia tada). Daug klausimų...